

*Аверочкіна Т.В.*

*Національний університет «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри морського та митного права, старший науковий співробітник*

## **ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ «ЮРИСДИКЦІЯ» ТА «СУВЕРЕНІТЕТ» В МОРЬКОМУ ПРАВІ**

У теорії права, мабуть, не було іншого терміну, який піддавався б такому різноманіттю тлумачень і дозволяв, вживаючи його, проводити в життя цілком протилежні за своєю суттю рішення. Поняттю «юрисдикція», як справедливо зазначав В. М. Корецький, «легко можно придавать то более широкое, то более узкое значение» (Очерки международного морского права. М., 1962, с. 18). Використання ж цього поняття є доволі широким. Термін «юрисдикція» міститься в текстах багатьох міжнародних угод. Так, наприклад, у п. 1 ст. 5 Конвенції про відкрите море йдеться: «Держава повинна ефективно здійснювати в сфері технічної, адміністративної та соціальної своєї юрисдикції і свій контроль над суднами, що плавають під її прапором».

Цим поняттям оперує більшість документів Комісії ООН з міжнародного права та Комітету з підготовки III Конференції з морського права (воно навіть входило до його початкової повної назви – Комітет з мирного використання дна морів і океанів за межами дії національної юрисдикції), ним користується ряд національних законодавчих актів і юристи-міжнародники в своїх роботах.

У внутрішньодержавному праві, яку вітчизняній, так і в зарубіжній доктрині та практиці юрисдикція означає право чинити суд, підсудність, сферу дії суду. В цьому значенні юрисдикція розподіляється на два види: територіальну та особисту.

Юрисдикція в морському праві може, за висловом автора курсу «Міжнародне право» О'Конелл, «втягатися» за межі території держави (O'Connell D.P. International Law, v. II. 1970, p. 45). Відповідно до ст. 33 Конвенції ООН з морського права 1982 р. за державою визнається право встановлювати у відкритому морі прилеглу зону шириною до 24 миль, в якій ця держава може здійснювати свою юрисдикцію («контроль») з метою боротьби з порушенням його митних, фіскальних, імміграційних або санітарних правил. Англійська юрист Грейг вважає, що існує також універсальна юрисдикція – наприклад, здійснювана під час боротьби з піратством і работоргівлею (Greig D.W. International Law. 1970, p. 127). Вживання терміну «юрисдикція» в цьому значенні не викликає ускладнень і тлумачиться однаково як у вітчизняній, так і в зарубіжній доктрині.

Більшість спорів виникає при вживанні терміну «юрисдикція» для позначення об'єму прав держав щодо просторів, і в першу чергу морських, за межами державної території. Основним питанням у цьому сенсі є питання про співвідношення термінів «юрисдикція» і «суверенітет». Термін «юрисдикція» займає першорядне місце вже в римському праві. В.Е.Грабар писав: «Установление на море юрисдикции отдельных государств совершается... одновременно с установлением державных политических союзов в пределах Римской империи... юрисдикция, которую отдельные государства в пределах своей территории узурпировали у империи, распространяется с суши на море...» (Грабарь В. Э. Римское право в истории международно-правовых учений. Элементы международного права в трудах легистов XII—XIV вв. 1901, с. 218, 223.). У XIV ст. Балд стверджував,

що «на море существует юрисдикция, как и на суше, ибо море имеет своим основанием сушу, т. е. дно» (Грабарь В.Э. Вопросы международного права в юридических консультациях Балда. 1916, кн. V и VI, с. 174). Л.А. Іванашенко вважає, що юрисдикція тут означала те саме, що визначається більш пізнім терміном «суверенітет» (Іванашенко Л. А. Международно-правовой режим прибрежных морских зон. Канд. дисс..., 1952). Таким чином, повна юрисдикція прирівнюється до суверенітету в межах державної території. За межами державної території держава теж здійснює юрисдикцію, але в межах, передбачених міжнародним правом. На Женевській конференції з морського права в 1958 р. представники Сальвадора та Перу заявляли про рівнозначність понять «контроль і юрисдикція» та «суверенітет», а делегат Індонезії зазначав, що «важко побачити якість розходження між виразом» юрисдикція» і терміном «суверенітет». З особливою гостротою розгорівся спір навколо цього терміна після опублікування відомої декларації президента США Трумена від 28 грудня 1945 р., де говорилося, що уряд США розглядає багатства піддонних просторів і дна моря континентального шельфу, які знаходяться під відкритим морем, але стикаються з берегами Сполучених Штатів, як такі, що належать Сполученим Штатам і підкоряються їх юрисдикції та контролю. Про нетотожність цих термінів вказувалося і на другій сесії Комісії міжнародного права в 1950 р.: «Юрисдикция, о которой говорится в декларации Трумэна, не может быть приравнена к «суверенитету», поскольку право свободного мореплавания и рыболовства в водах, покрывающих континентальный шельф, должно остаться неприкосновенным» (А/С. 4/32. 1950, р. 88). Вітчизняна ж

міжнародно-правова практика і доктрина послідовно дотримуються положення, що «суверенітет» і «юрисдикція» не є рівними за своїм юридичним змістом. Так, Б.М.Кліменко вважає, що поняття територіального верховенства не є рівнозначним поняттю юрисдикції, і тим більше поняття юрисдикції не є рівнозначним поняттю суверенітету, складовою частиною якого є територіальне верховенство (Кліменко Б. М. Государственная территория. М., 1974, с. 10–11). В. Ф. Царьов зазначає, що в міжнародному морському праві існує відмінність у змісті таких понять, як «юрисдикція і контроль», «суверенні права» та «суверенітет» (Царев В. Ф. Правовой режим экономической зоны в современном международном морском праве. «Мировое рыболовство», 1976, № 2, с. 14).

Розглянуто дає змогу визначитися стосовно використання терміну «юрисдикція» за допомогою понять, що в ньогокладаються: 1) юрисдикція – право чинити суд, сфера, на яку поширюється таке право. В цьому аспекті юрисдикція поділяється на особисту, територіальну, універсальну; 2) поняття «юрисдикція» включає в себе будь-які повноваження, здійснювані державою в межах своєї території; 3) поняття «юрисдикція» прирівнюється до поняття «суверенітет»; 4) поняття «юрисдикція» є вужчим за поняття «суверенітет» і означає безумовно обумовлені права. Саме в останньому розумінні цей термін використовується сучасним морським правом.